

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΩΝ ΔΙΑΛΟΓΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΝ ΕΞΕΛΙΞΙΝ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

«έκ πολλῆς συνουσίας γιγνομένης
περὶ τό πράγμα αὐτό καὶ τοῦ συζῆν
έξαιφνης, οίον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος
έξαφθὲν φῶς, ἐν τῇ φυχῇ γενόμενον
αὐτὸ έσαυτὸ ήδη τρέφει».
(Πλάτωνος 'Ἐπιστολὴ Ζ' 341 d)

Ε.Γ.Δ της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΩΝ ΔΙΑΛΟΓΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΝ ΕΞΕΛΙΞΙΝ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Α. Η φιλοσοφική έξέλιξις του Πλάτωνος
και τὰ στάδια αὐτῆς.

Υπάρχει καὶ ἐπικρατεῖ σήμερον ἡ ἀντίληψις, ὅτι ὁ θέλων νά
ἔμβαθύνῃ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα ἐνὸς συγγραφέως καὶ
μάλιστα φιλοσόφου, πρέπει νὰ ἐπιδίδηται εἰς τὴν μελέτην καὶ
σπουδὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ τοῦ φιλοσόφου καὶ ὅχι βιβλίων,
περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς ἰδεολογίας του συγγραφέντων.¹ Οτι ἡ τοι-
αύτη ἀντίληψις εἶναι κατὰ βάθος δρθή, καὶ μάλιστα ἀντα-
ποκρίνεται πρὸς σχετικάς ἀντίληψεις καὶ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος
ἐν τῷ διαλόγῳ «Φαῖδρῳ» (375 d κ. ἔξ.), δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία.
«Τοῦ πατρὸς ἀεὶ δεῖται βοηθοῦ» δὲν λόγος, θὰ
ἔλεγε καὶ ἔδω ὁ Πλάτων, ἀν ἐπρόκειτο νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ λυ-
σιτελεστέρου τῆς μελέτης ἀπὸ πηγῶν, ἢ ἀπὸ ἄλλων σχετικῶν
συγγραμμάτων. «Οσον καὶ ἀν εἶναι δύως δρθή ἡ τοιαύτη ἀν-
τίληψις, δὲν εἶναι δυνατὸν πάλιν νὰ ἐφαρμόζηται ἀνευ δρων
καὶ προϋποθέσεων παντοῦ καὶ πάντοτε. Ο μέλλων νὰ ἀνα-
γνώσῃ ἐν φιλοσοφικὸν σύγγραμμα, εἶναι ἀνάγκη νὰ τύχῃ
καὶ τινος προετοιμασίας διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Πρέπει νὰ ἐ-
φοδιάσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μὲ τὰς λεγομένας «λαβαῖς», κα-
θὼς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, «λαβεῖς» δὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν
εἶναι μόνον ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης τοῦ περὶ οὐ πρόκειται συ-
γγραφέως, ἀλλὰ καὶ ἡ κατοχὴ τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων,
συγγενῶν πρὸς τὸ περιεχόμενον, τὸ δποῖσν διὰ τῆς μελέτης
θὰ ἀφομοιωθῇ καὶ θὰ γίνη κτῆμα τοῦ μελετῶντος. «Οπως μία
εἰκὼν ἡ ἀλλο τι καλλιτεχνικὸν ἔργον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κρί-
νηται καὶ κατανοῆται δρθῶς ἀπὸ ἐκεῖνον, δ ὅποιος στέρειται

πάστης γνώσεως σχετικής και καλλιτεχνικής μορφώσεως, ούτω και ἐν σύγχραμμα ὁξίας φιλολογικής και φιλοσοφικοῦ περιεχομένου, οὔτε νὰ μελετηθῇ, οὔτε νὰ κατανοηθῇ εἰναι δυνατόν, παρὰ τοῦ στερούμενου στοιχείων σχετικῶν, «λαβῶν», ἡ ἀφομοιουσῶν παραστάσεων, ὅπως λέγει καὶ ἡ ψυχολογία.

Πρὸς τὰς προϋποθέσεις αὐτάς, τὰς στοιχειώδεις, συνδέοντοι καὶ ἄλλαι ἀπαιτήσεις ὅταν μάλιστα πρόκεται περὶ ἔργων μεγάλης φιλολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ὁξίας καὶ σπουδαιότητος. Ἐγ τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἀρκοῦν καὶ αἱ σχετικαὶ «λαβαῖ» καὶ αἱ προσλαμβάνουσαι παραστάσεις. Εἶναι ἀνάγκη νὰ προηγηθῇ γνῶσις τῆς Προσωπικότητος καὶ ἔρμηνεία τοῦ ἔργου, γενικὴ κἀπως, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ ἀναγνώστης, δχι μόνον νὰ κατανοήσῃ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμβαθύνῃ ἐπαρκῶς εἰς αὐτὸν καὶ ζήσῃ τὴν γένεσιν καὶ ἀναπτυξιν τῶν ίδεων καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀντιλήψεων περὶ ζωῆς καὶ περὶ κόσμου. Διὰ τοῦτο προηγήθησαν καὶ ἐνταῦθα τὰ περὶ τοῦ Βίου καὶ τῆς Προσωπικότητος, καθὼς καὶ τὰ περὶ τῶν "Ἐργων τοῦ Πλάτωνος, εἰς τὸ πρῶτον καὶ εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ παρόντος βιβλίου.

"Ηδη καιρὸς εἶναι πλέον νὰ δώσωμεν τὸν λόγον εἰς αὐτὸν τὸν Πλάτωνα, καὶ εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ παράσχωμεν τὴν εὐκαιρίαν τῆς αὐτενεργικῆς μελέτης, τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐμβαθύνσεως εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ φιλοσόφου καὶ εἰς τὰς περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντιλήψεις αὐτοῦ, ὅπως ἐκτίθενται εἰς τοὺς διαλόγους καὶ τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ ἐν γένει. Δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ περιληφθῇ ἐνταῦθα πλήρης μετάφρασις τῶν Διαλόγων. Ἄλλα καὶ διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν περιλήψεων τοῦ περιεχομένου ἐκάστου διαλόγου, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὸ λαμπρὸν αὐτὸν οἰκοδόμημα τῆς Πλατωνικῆς σκέψεως, νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως τὴν δραματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν σύνθεσιν, καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ζήτησιν καὶ ἔρευναν, τοὺς διαφόρους πρασανατολισμοὺς τοῦ πνεύματος. "Αν, πλέον τούτων, ἡ διείσδυσις τοῦ πνευματικοῦ δόμημοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ τὸν τόνον τῶν ίδεων, ἥθελεν ἀναπτύξῃ τὴν ὅρεξιν μεγαλυτέρας σπουδῆς τῶν διαλόγων καὶ διατριβῆς εἰς τὰς σελίδας αὐτῶν, τότε ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν Πλάτωνα εἶναι ἐλευθέρα καὶ προητοιμασμένη. Θὰ γνωρίζῃ τις τι θὰ ζητῇ διὰ νὰ εὑρῇ εἰς τοὺς Διαλόγους καὶ τὰ Κείμενα αὐτῶν.

"Ἐν τοῖς προηγουμένοις, ὅπου ἡ σχολήθημεν εἰς τὴν κατάταξιν τῶν διαλόγων κατὰ χρονολογικὴν σειράν καὶ κατὰ συγένειαν περιεχομένου (ὅρα κεφ. 4, δ) σελ. 215 κ. ἑξ.), εἴχομεν καταλήξει εἰς τὸ συμπέρασμα καὶ συμφωνήσει πρὸς τὰς ἀντι-

λήψεις άλλων ότι εἰς τοὺς Διαιλόγους διαγράφεται ἔξελιξις
 ἀνταποκρινομένη καὶ συμβαδίζουσα πρὸς τὴν ἔξελιξιν τοῦ βίου
 καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Φιλοσόφου. Τοιουτοτρόπως
 ἔχωρίσαμεν τοὺς Διαιλόγους εἰς τῆς νεαρᾶς ἡλικίας τοῦ Πλά-
 τωνος καὶ τῆς Σωκρατικῆς καθαρῶς περιέδου τοιούτους, εἰς
 διαιλόγους τῆς μεταβατικῆς περιόδου, εἰς διαιλόγους τῆς ἀκ-
 μῆς τοῦ Πλάτωνος (μετὰ τὸ 40ον ἔτος τῆς ἡλικίας του γρα-
 φέντας), καὶ εἰς διαιλόγους τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, ἢ τῆς ἀνα-
 διαμορφώσεως καὶ μεταβολῆς τῆς θεοφραστίας. Λαμβανομένου
 δ' ὑπὲρ ὅψεων δτι καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουσι τρεῖς διάφοροι
 ἀντιλήψεις περὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥτοι: 1) ἡ ἀναγνωρίζουσα
 ἔξελιξιν μόνον εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τοὺς διαιλόγους τοῦ
 Πλάτωνος, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ K. Fr. Hermann,
 2) ἡ ἀποκλείουσα τὴν ἔξελιξιν καὶ παραδεχομένη σύστημα
 φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν
 τοῦ Schleiermacher καὶ 3) ἡ ἀκολουθοῦσα μέσην ὁδὸν καὶ
 φροντίζουσα νὰ συμβιβάσῃ τὰς εἰρημένας δύο ἀντιλήψεις,
 διὰ τῆς παραδοχῆς ἔξελίξεως ἐν γένει, ἢ εἰς ὑποδεέστερα [πρό-
 τηματα, ¹] καὶ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως προγράμματος τῶν διαι-
 λόγων καὶ συστήματος φιλοσοφικοῦ εἰς τὰς κυρίας γραμμάς ²)
 θὰ ὑπῆρχε λόγος, συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω, νὰ χαρακτη-
 ρισθῇ καὶ ἡ παροῦσα ἐργασίς ως συμφωνοῦσα πρὸς τὴν περὶ
 ἔξελίξεως τοῦ Πλάτωνος ἀντίληψιν, ἢ ως ἀκολουθοῦσα τὴν μέ-
 σην κατεύθυνσιν. Είναι ἀληθὲς δτι ὡς προσπαθοῦντες ἐνταῦθα
 νὰ ποραστήσωμεν καὶ περιγράψωμεν τὸν ίστορικὸν
 καὶ ὅχι τὸν Νεοπλατωνικὸν Πλάτωνα, ἀκολουθοῦμεν τὴν περὶ
 ἔξελίξεως θεωρίαν, ἀλλ' ὅχι κατ' ἀπόλυτον ἔξάρτησιν ἐκ τῆς
 θεωρίας τοῦ K. Fr. Hermann. Τοῦτο, διότι δέν παραδεχόμεθα
 δτι δὲ Πλάτονι ἀνεπτύχθη πνευματικῶς καὶ φιλοσοφικῶς γατ'
 ἐπίδρασιν τῶν ἔξωτερικῶν παραγόντων (περιβάλλοντας φυ-
 σικοῦ καὶ κοινωνικοῦ, Σωκράτους, ταξειδίων κλπ.) μόνον, ἀλλὰ
 ἀναγνωρίζομεν δτι ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ τῶν ἔξωτερικῶν παραγόν-
 των ἐβοήθησε μόνον καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὑπάρ-
 χοντας πυρῆνος ἐν τῷ Πλάτωνι, ἀπὸ τὸν πυρῆνα δ' αὐτὸν προ-
 ἥλθεν ιδιότυπος πνευματικὴ φυσιογνωμία, ιδιος τρόπος τοῦ
 παρατηρεῖν, ἔχετάζειν καὶ ἔρευνᾶν, ιδιότυπον εἶδος προσανα-
 τολισμοῦ, ιδιότυποι τάσεις, αἱ δποῖαι ἐκδηλοῦνται εἰς ὅλους

1. Πρβλ. P. Schorey: The unity of Plato's thought.

2. Πρβλ. H. v. Arnim: Plato's Jugenddialoge stehungszeit des Phaidros (1914).—^{18.} καὶ βιβλί.

τούς διαλόγους. Εἰς τὴν ἰδιοτυπίαν αὐτήν τοῦ Πλάτωνος ἔβλεπον καὶ βλέπουσιν οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν θεωρίαν τοῦ Schleiermachερ πρόγραμμα, σύστημα φιλοσοφικόν. Μὲ δὲλλας λέξεις ἐνόμιζον καὶ νομίζουν ὅτι ὁ Πλάτων οὐδεμίσιν ἔξελιξιν καὶ διαμόρφωσιν ὑπέστη, ὅτι ἐγεννήθη φιλόσοφος καὶ διὰ τοῦ Σωκράτους ἀριμάσσας, ἥρχισεν ἀμέσως νὰ ἐφαρμόζῃ τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Πίρογχραμμα καὶ νὰ διαπαιδαγωγῇ τοὺς Ἕλληνας διὰ τῶν Διαλόγων του. 'Ημεῖς δῆμος ἐνταῦθα δὲν εἴναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν τοιοῦτόν τι, ἐφ' ὅσον τὴν ἰδιοτυπίαν αὐτήν, καὶ μετ' αὐτῆς καὶ τὸ πρόγραμμα, καὶ τὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνος, λαμβάνομεν ὑπ' ὅψιν ὡς ἀποτέλεσμα λαβούστης χώραν ἀντιτύχεως καὶ ἔξελίξεως. 'Επι τῇ βάσει τώρα τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως, δὲν εἴναι δυνατὸν νὰ ἀξιολουθήσωμεν καὶ τὴν μέσην ὡς ἄνω ὅδόν. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ παραδεχθῶμεν ἔξελιξιν γενικῶς, ἢ εἰς ὑποδεέστερα ζητήματα, καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν σύστημα καὶ πρόγραμμα φιλοσοφικὸν εἰς τὰς κυρίας γραμμάτας τῶν θεωριῶν καὶ ἀντιλήψεων περὶ κόσμου καὶ ζωῆς, τοῦ Πλάτωνος. Δι! ἡμᾶς, ἡ ἔξελιξις ὡς ἐπίδρασις τῶν ἔξωτερικῶν παραγόντων, ἡτο ἀπαραίτητος καὶ ἀναπόφευκτος ὡς ἀνάγκη, ἐκδηλωθεῖσα εἰς τοὺς Διαλόγους, ἐφ' ὅσον ὁ Πλάτων δὲν ἔγραψε τούτους κατὰ τὴν ἀκμὴν ἢ εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ συνέγραψε κατὰ χρονικόν διάστημα ὀλοκλήρου πεντηκονταετίας. Μετά τῆς ἔξελίξεως δέ, καὶ τὸ λεγόμενον σύστημα καίτο νομίζομεν πρόγραμμα, φυσικὸν ἡτο νὰ φανερώνωνται, δχι δῆμος ὡς σύστημα φιλοσοφικὸν πλήρους κοσμοθεωρίας καὶ σχέσεων ἐπαλληλίας εἰς τὰς ἐννοίας κλπ., ὡς πρόγραμμα εὔθυς ἔξ ἀρχῆς καταστρωθὲν καὶ ἀπαρεγκλίτως μέχρι τέλους τηρηθέν, ἀλλ' ὡς ίδιο τυπία ψυχοπνευματική, ἀκολουθοῦσα ὀρισμένας τάσεις καὶ κατευθύνσεις. 'Η εἰκὼν τῶν «ἐπαναθασμοῖς χρώμενος, ἀπὸ ἐνός ἐπὶ δύο καὶ ἀπὸ δυοῖν ἐπὶ πάντα τὰ καλά... καὶ ἀπὸ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ τὰ καλὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδεύματων ἐπὶ τὰ καλὰ μαθήματα, καὶ ἀπὸ τῶν μαθημάτων» διὰ νὰ τελευτήσῃ «ἐπ' ἐκεῖνο τὸ μάθημα, ὃ ἔστιν οὐκ ἀλλο, ἢ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ καλοῦ μάθημα». Τὴν τοιαύτην ἔξελιξιν εἰς τὴν ἐβδόμην ἐπιστολήν του καθορίζει ὡς βαίνουσταν ἀπὸ τοῦ «ὄνόματος» εἰς τὸν «λόγον», ἀπὸ τούτου εἰς τὸ «εἶδωλον», ἀπὸ τούτου εἰς τὴν «ἐπιστήμην» καὶ

ἀπὸ ταύτης καταλήγουσαν εἰς τὸ «ὖ» ('Ἐπιστομ. ἔβδομ. 342 β). Αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ἔξέλιξιν παρευσιάζει καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς Διαλόγους του, ἀν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν πῶς ἀρχίζουν οὗτοι ἀπὸ τοὺς ὄρισμοὺς ἐννοιῶν διὰ νὰ καταλήξουν κατὰ σειράνεις τὴν περὶ ίδεῶν θεωρίαν καὶ εἰς τὴν περὶ τοῦ ὅντως ἀληθοῦς, ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ ἀντίληψιν. Τὴν πρὸς τὸ ἴδεῶδες τάσιν εἶχεν ἐκ φύσεως· αἱ περιστάσεις καὶ αἱ ἐπιδράσεις, ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, διαδοχικῶς καὶ βαθμηδὸν συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διαμορφωθῇ ἡ τάσις εἰς ἰδιοτυπίαν ψυχοπνευματικήν, εἰς ἰδιότυπὸν ἀντίληψιν περὶ κόσμου καὶ ζωῆς, εἰς φιλοσοφικήν θεωρίαν. Διὰ τοῦτο ἔξέλιξις καὶ ἰδιοτυπία συμβαδίζουν, ἡ πρώτη προκαλοῦσα τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν διὰ τῶν ἐπιδράσεων καὶ η δευτέρα ἐν τῷ ψυχοπνευματικῷ πυρῆνι τοῦ Πλάτωνος δημιουργοῦνσα βαθμηδὸν σύστημα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πρὸς τὰς ίδεας κεντρικῆς τάσεως, τὴν ὅποιαν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὀνομάσῃ τις καὶ πρόγραμμα.

Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ παραστήσωμεν ἐνσαῦθα τὴν λαβοῦσαν χώραν πνευματικήν καὶ φιλοσοφικήν ἔξέλιξιν τοῦ Πλάτωνος, ὅπως ἔμφανίζεται εἰς τοὺς διαλόγους. Περὶ τῶν παραγόντων, οἵτινες προύκάλεσαν τὴν ἔξέλιξιν αὐτήν, καθὼς καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἰδιοτυπίας τοῦ Πλάτωνος, ἐγένετο ἥδη λόγος εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου τούτου. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς ὅσα ἀναπτύχθησαν ἀνωτέρω καὶ εἰς τὸ περὶ κατατάξεως τῶν διαλόγων κατὰ χρονολογικήν σειράν καὶ σχέσιν περιεχομένου κεφάλαιον, διακρίνονται τέσσαρα στάδια τῆς τοιαύτης ἔξελιξεως εἰς τοὺς διαλόγους: α) Τὸ στάδιον καθ' ὃ ὁ Πλάτων διετέλει ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐπίδρασιν τοῦ Σωκράτους, καὶ κατὰ τὸ ὅποιον ἔγραψε τοὺς πρώτους διαλόγους τοὺς ἀσχολουμένους εἰς ὄρισμοὺς ἡθικῶν ἐννοιῶν, ἀλλ' ἀνευ λύσεως τῶν προβλημάτων. Εἰς τὸ στάδιον τοῦτο ἀνήκουν αἱ συγγραφαὶ: Ἀπολογία Σωκράτους, Κρίτων, Ἰων, Πρωταγόρας, Λάχης, Χαρμίδης, Πολιτείας I, (Θρασύμαχος), Εὔθύφρων, Λύσις. β) Τὸ στάδιον τῆς μεταβατικῆς περιόδου, καθ' ἣν διεξάγεται πτολεμική κατὰ τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ρητόρων, ἐνῷ τὰ εἰς τοὺς διαλόγους τῆς πρώτης περιόδου τεθέντα σπέρματα ἀρχίζουν νὰ ἀναπτύσσωνται καὶ νὰ παρουσιάζουν τὴν ίδεαλιστικήν των ίδιομορφίαν. Εἰς τὸ δεύτερον αὐτὸ στάδιον ἀνήκουν οἱ διάλογοι: Γοργίας, Μένων, Εύθύδημος, Ἰππίος μείζων, Ἰππίος ἐλάσσων, Κρατύλος, Μενέξενος. γ) Τὸ στάδιον τῆς ἀκμῆς, καθ' ὃ ἀναπτύσσεται πλήρως ἡ περὶ ίδεῶν θεωρία μετὰ τῶν περὶ πολιτείας διαλό-

γων ἀντιλήψεων, εἰς τοὺς διαλόγους: Συμπόσιον, Φαιδωνα, Πολιτείαν (II-X) καὶ Φαιδρον. δ) Τὸ Στάδιον τῆς γεροντικῆς ἡλικίας τοῦ Πλάτωνος, καθ' ὃ ἐπέρχονται μεταβολαὶ εἰς τὴν ἰδεοθεωρίαν, πάρουσιάζεται ἡ ἐπίδρασις τῶν Πυθαγορείων, ὃ Σωκράτης δὲν ἀποτελεῖ πλέον κύριον πρόσωπον τῶν διαλόγων καὶ ἐν γένει παρατηρεῖται ἐπικράτησις μυστικισμοῦ. Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸν ἀνήκουσιν οἱ διάλογοι: Θεαίτητος, Παρμενίδης, Σοφιστῆς, Πολιτικός, Φίληθος, Τίμαιος, Κριτίας, Νόμοι καὶ ('Ἐπινόμις'). Διὰ τῶν σταδίων τούτων διέρχεται πρὸ τῶν διφναλμῶν τοῦ ἀναγνώστου ἡ ἔξελιξις τοῦ φιλοσόφου, ὅπως πάρουσιάζεται εἰς τοὺς διαλόγους, κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ χρόνου συγγραφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔκαστος διάλογος ὡς ἐνιαίον τι ἀποτελεῖ ἀντικείμενον μελέτης καὶ ἐκτιμήσεως λογοτεχνικῆς καὶ φιλοσοφικῆς.

Μετὰ τοῦτο, ἡμεῖς ἐνταῦθα δὲν θὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν περιγραφὴν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος ὡς συνήθους συστήματος φιλοσοφικοῦ. Θὰ προσπαθήσωμεν ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν συγγραφῶν τοῦ Πλάτωνος νὰ χωρίσωμεν καὶ συγκεντρώσωμεν εἰς εἰδικὰ κεφάλαια, ὃσα ὁ φιλόσοφος περὶ τοῦ ἀληθοῦ, περὶ τοῦ καλοῦ καὶ περὶ τῆς ἀνωτάτης ἴδεας ἀνέπτυξε καὶ ἔδιδαξεν¹). "Οπως εἰς τὰ ποιήματα καὶ αὐτὰ τὰ ἔπη τοῦ 'Ομήρου, τοῦ 'Ησιόδου κλπ. ὑπάρχουν ἀντιλήψεις περὶ κόσμου καὶ ζωῆς, τὰς ὅποιας δύναται τις νὰ ἔξακριθώσῃ καὶ περιγράψῃ κατόπιν ἔμβαθύνσεως βεβαίως, οὗτω καὶ εἰς τὰ φιλοσοφικὰ δράματα τοῦ Πλάτωνος, ὑπάρχουν τοιαῦται ἀντιλήψεις καὶ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι κατὰ μείζονα λόγου, τὰς ὅποιας είναι δυνατὸν νὰ περιλάβῃ τις αὐτούσιας εἰς εἰδικὰ κεφάλαια, χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ παραποιήσῃ τι, ἡ νὰ καταστρέψῃ καὶ μεταβάλῃ τὴν Πλατωνικὴν σκέψιν καὶ ιδεολογίαν. Πολλοί (Raeder, C. Ritter κλπ.) ἀντιτίθενται εἰς τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν προβάλλοντες τὴν ἀντίθεσιν, ἥτις ἐπικρατεῖ μεταξὺ ἔξελιξεως καὶ συστήματος. «Ἐφ' ὄσον» λέγουν, «ὑπάρχει ἔξελιξις διαρκῆς ἀπὸ τῆς ἀπολογίας καὶ τῶν πρώτων διαλόγων μέχρι τῶν Νόμων, ποῦ θὰ εύρεθῇ τὸ σύστημα, δηλαδὴ ἡ ἐνιαία καὶ σταθερὰ θεωρία περὶ κόσμου καὶ ζωῆς, ἡ ἐνιαία καὶ σταθερά, ἀξιωμάτων σειρά; Περὶ Πολιτείας πραγματεύονται καὶ ἡ «Πολιτεία» καὶ οἱ «Νόμοι», ἀλλὰ

1. Ἱδε καὶ Πρόλογον τοῦ παρόντος βιβλίου.

κατά πολὺ διάφορον τρόπον καὶ μὲν διεφόρους θεωρίας καὶ ἀντιλήψεις. Διὰ τοῦτο», λέγοντ, «καὶ οὐ Ed. Zeller²⁾ προσπαθήσας νὰ περιγράψῃ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος ως σύστημα, ἡναγκάσθη εἰς τὸ τέλος νὰ προσθέσῃ καὶ ἔτερον κεφάλαιον περὶ τῆς μεταβολῆς, ἵνα κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον ὑπέστησαν αἱ θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος, καὶ περὶ τῆς συμφώνως πρὸς τοὺς Νόμους Πολιτείας πῶς λοιπὸν θὰ ἀποτελεσθῇ σύστημα φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος; Ἡμεῖς ἐνταῦθα δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἀνησυχήσωμεν διὸ τὴν τοιαύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

Ἐκτὸς τοῦ δτι ὑπάρχει κατὰ τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν ὥρισμένη καὶ ἀρκούντως σταθερά ἀντίληψις καὶ θεωρία περὶ κόσμου καὶ ζωῆς εἰς τὴν ἴδεοθεωρίαν τοῦ Πλάτωνος, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὅποιας ἡ σκέψις καὶ ἡ μέθοδος ἐρεύνης παρουσιάζουν ὥρισμένην μορφήν, ὅπως καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, δηλαδὴ ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ, ὑφίσταται ἐπὶ πλέον καὶ ἡ Πλατωνικὴ ἴδιοτυπία παρατηρήσεως, ἐρεύνης, σκέψεως, σχηματισμοῦ καὶ δλοκληρώσεως ἀντίληψεων καὶ θεωριῶν περὶ κόσμου καὶ ζωῆς. Πλὴν δὲ τούτων, ὁ Πλάτων ως ἐπιδιώξας τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀληθῶς ἀληθοῦς, τοῦ ἀληθῶς ἀγεθοῦ καὶ τοῦ ἀληθῶς καλοῦ, ἐν ἐκ τῶν δύο πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ κατώρθωσεν: ἡ ἀνεκάλυψεν δυτῶς κατὰ τὴν ἀντίληψιν του αὐτό, ὅπότε βεβαίως καὶ τὸ περιέγραψεν εἰς τοὺς Διαλόγους του, ἡ δὲν τὸ ἀνεκάλυψεν καὶ ἐφθασεν εἰς ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποκλείεται, διότι ὁ Πλάτων πιστεύει δτι εἰς τὴν ἴδεοθεωρίαν του ὑπάρχει ἡ ἀνακάλυψις αὐτοῦ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ. Ἐπομένως ἡ ἴδεοθεωρία του αὐτῆς πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἐν αἷσιν τι συστηματικόν. Τὸ ἄν πρότερον αἱ ἰδέαις ἀλλως ὠνομάζοντο, καὶ μετά ταῦτα λαμβάνουν ἀλλην σπουδαιότητα καὶ σημασίαν, δὲν σημαίνει τίποτε. Ἡ κατὰ τὴν ἴδεοθεωρίαν πολιτειολογία λ.χ. ἀποτελεῖ τὴν κυρίως φιλοσοφικὴν θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος. «Οσσα ἀναπτύσσονται εἰς τοὺς «Νόμους» κατόπιν, ἀπεικονίζουν τὴν λαβοῦσαν χώραν ἔξελιξιν καὶ δὲν ἀναιροῦν κατὰ βάθος ἐκεῖνα τὰ ὅποια περιλαμβάνονται εἰς τὴν Πολιτείαν. Ἀλλως τε τοῦτο ἐννοεῖ καὶ ὁ Πλάτων αὐτὸς δι' ὅσων λέγει εἰς τοὺς «Νόμους» (739–740). Ἀνεξαρτήτως ὅμως καὶ δλων αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἐνταῦθα πρόκειται περὶ συγκεντρώσεως εἰς χωριστὰ κεφάλαια τῶν ὅσων περὶ «τοῦ ἀληθοῦ», «περὶ τοῦ ἀγαθοῦ», περὶ «τοῦ καλοῦ» καὶ περὶ τῆς «ἀνωτά-

2. Philosophie der Griechen.

της ιδέας» εἰς τοὺς Διαλόγους περιλαμβάνονται, είναι δυνατόν, ἀνευ αὐθαιρέτου ἐπεμβάσεως, νὰ παρασταθῶσι καὶ περιγραφῶσιν αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος ἐν συνεχείᾳ κατ' εἶδος καὶ κατηγορίαν ἑκάστη, καὶ κατὰ τρόπον ἴκανοποιοῦνται τὸσον τοὺς ἀναγνωρίζοντας φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Πλάτωνος, ὃσον καὶ τοὺς μὴ παραδεχομένους τοιοῦτον. Τα περὶ τοῦ ἀληθινοῦ κατὰ Πλάτωνα παρουσιάζουν τὴν Διαλεκτικήν, τὴν Ἰδεοθεωρίαν, τὴν Φυσιοφιλοσοφίαν, τὴν Μεταφυσικήν καὶ τὴν Θεολογίαν αὐτοῦ. Εἰς τὰ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, δὲν είναι δυνατὸν παρὰ νὰ φαίνωνται αἱ περὶ ἡθικῆς τοῦ ἀτόμου, αἱ περὶ Κοινωνίας καὶ Πολιτείας καὶ Δικαίου θεωρίαι αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ κατὰ Πλάτωνα. Τὰ περὶ τοῦ καλοῦ: θὰ περιλάβωσιν δσα περὶ αἰσθητικῆς καὶ φιλοσοφίας τῆς τέχνης εἰς τοὺς Διαλόγους ἀναφέρονται. Εἰς τὰ περὶ ἀνωτάτης ιδέας τέλος θὰ περιληφθοῦν δσα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ὅλοκληρωτικὴν παράστασιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος. Ἀλλὰ περὶ τούτων γίνεται λόγος καὶ εἰς τὸ ἐπόμενον Μέρος τοῦ παρόντος θιβλίου. Διὰ τοῦτο ἀς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ περιεχόμενα τῶν Διαλόγων κατὰ σειράν.

B'. Τὰ περιεχόμενα τῶν Συγγραφῶν τοῦ Πλάτωνος κατὰ περιόδους τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ ἔξελίξεως.

1. Διάλογοι τῆς πρώτης περιόδου: Ἀπολογία Σωκράτους, Κρίτων, Ἰων, Πρωταγόρας, Λάχης, Χαροκόπης, Πολιτείας α'. (Θρασύμαχος), Εὐθύφρων, Λυσις.

Ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἔξελίξεως τοῦ Πλάτωνος χαρακτηρίζεται ως Σωκρατικὴ καθαρῶς καὶ ἐννοιολογική, διότι ὁ Πλάτων κατ' αὐτὴν διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τοῦ Σωκράτους καὶ καταγίνεται εἰς δρισμούς ἡθικῶν ἔννοιῶν καὶ τῆς ἀρετῆς ἐν γένει. Ἀκολουθεῖ τὰς θεωρίας τοῦ διδασκάλου του καὶ τὴν Μέθοδον, θέτει ὅμως καὶ εἰς τοὺς Διαλόγους τῆς περιόδου αὐτῆς, ἀκόμη, κατελλήλως τοὺς πυρήνας τῆς περὶ ἴδεῶν θεωρίας, οἱ δόποιοι διακρίνοντακ ἔδω καὶ ἔκει. Εἰς τὴν Ἀπολογίαν καὶ εἰς τὸν Κρίτωνα, μετὰ πολλῆς ἀγάπης καὶ μετ' ἀπαραμίλλου τέχνης, περιγρά-

φει τὰ κατὰ τὴν προσωπικότητα, τὸν βίον καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους, ἐλέγχων ἐμμέσως τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδικὸν αὐτοῦ καταδίκην. Εἰς τὸν διάλογον "Ιων" αἱ προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας ἡ ἐπιστήμης. Εἰς τὸν «Πρωταγόραν» ἀσχολεῖται εἰς τὸ πρόβλημα τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ δρισμοῦ τῆς ἀρετῆς ἐν γένει, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς διαλόγους προσπαθεῖ νὰ διευκρινίσῃ καὶ δρίσῃ ἐν ἔκαστον εἰδος ἀρετῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, εἰς μὲν τὸν «Λάχητα» πραγματεύεται περὶ τῆς «ἀνδρείας», εἰς δὲ τὸν «Χαρμένην» περὶ τῆς «σωφροσύνης», εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Πολιτείας, ἡ διάλογον «Θρασύμαχον» περὶ τῆς «δικαιοσύνης», εἰς τὸν «Εὔθυφρον» περὶ τῆς «δισιότητος» καὶ εἰς τὸν «Λυσίνιον» τέλος περὶ «φιλίας» ὃπου τίθενται αἱ πρῶται τῆς περὶ Ἐρωτος θεωρίας βάσεις¹⁾. Οἱ διάλογοι τῆς περιόδου αὐτῆς θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ὀνομασθοῦν καὶ «Σωκρατικοὶ λόγοι» κατ' ἔξι οὐ τὸν Πλάτων δὲν ἥθελεν ὅλους τοὺς Διαλόγους τοῦ νὰ θεωρῇ «λόγους» τοῦ διδασκάλου του. Τοῦτο, διότι εἰς αὐτοὺς παριστάνεται ἡ διδασκαλία καὶ ἡ μέθοδος τοῦ Σωκράτους πιστότερον, τὸ δὲ καθαρῶς Πλατωνικὸν διακρίνεται παντοῦ, λόγῳ τῆς μὴ συντελεσθείσης ἀκόμη ἀφομοιώσεως φιλοσοφίας καὶ ποιήσεως ἐν τῷ Πλάτωνι. Οὗτος, ως καθαρῶς Σωκρατικὸς τώρα, ἐνδιαφέρεται πρὸ πάντων διὰ τὸν δρισμὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης (γνώσεως), διὰ τὰ εἰδη καὶ τὸ ἐνιαίον, ἡ πολλαπλοῦν τῆς ἀρετῆς, διὰ τὴν σχέσιν ταύτης πρὸς τὴν ἐπιστήμην, καὶ διὰ τὸ διδακτόν, ἡ μή, αὐτῆς. Διὰ τὴν εὔρεσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν ἐννοιῶν ἥθικῶν κάμνει χρῆσιν τῆς ἐπαγγεικῆς, ἡ μαιευτικῆς Σωκρατικῆς μεθόδου, ὅπως εἶδομεν. Οἰσιδήποτε ἐμπειρικαὶ ὄλως ὀντιλήψεις περὶ ἀρετῆς γενικῶς, ἡ περὶ μιᾶς ὀρισμένης ἥθικῆς ἐννοίας, ἔχετάζονται κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν περιπτώσεις καὶ σχέσεις, ἀναλύονται, διορθώνονται καὶ συμπληρώνονται διὰ τοῦ κατὰ Σωκρατικὸν τρόπον «ἐλέγχου». Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ζητήσεως καὶ ἐρεύνης είναι συνήθως ἀρνητικόν. 'Ο διάλογος δη-

1. Σ. η μ. Τὰ εἰδη αὐτὰ τῆς ἀρετῆς ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν «Πολιτείαν II-X» τῆς τρίτης περιόδου, δὲλλα μὲ διάφορον σειράν, σχέσιν καὶ ἀλληλουχίαν. 'Ἐν τῇ Πολιτείᾳ II-X ἡ δικαιοσύνη ἀποτελεῖ γενικὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπάλληλον τῆς φρουρήσεως, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης. 'Ἡ δισιότης καὶ εὐσέβεια δὲν παρουσιάζεται ως ίδιαίτερον εἰδος ἀρετῆς. Περὶ Ἐρωτος πραγματεύονται τὸ Συμπόσιον καὶ ὁ Φαιδρος. 'Ιδε κατωτέρω.

λαδή τελειώνει μὲ τὸ νὰ καθορισθοῦν τὰ λάθη καὶ αἱ ἑλλείψεις ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὸ μέσον τοῦ ὄρισμοῦ. Ἐνῷ ὅμως φαινομενικῶς τὸ τεθὲν πρόβλημα παρασμένει δλυτον καὶ οἱ διαλεγόμενοι ἀποχωρίζονται μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀγνοοῦν τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ προκειμένου, εἰς τὸ βάθος καὶ μεταξὺ τῶν γραμμῶν τοῦ Διαλόγου, ὑποδεικνύεται ἡ ὄρθὴ λύσις τοῦ προβλήματος, τὴν ὅποιαν εὑρίσκομεν κατόπιν εἰς ἄλλους μετογενεστέρους διαλόγους. Τοῦτο, ὡς ἀναπτῦσσον τὴν ζήτησιν καὶ ἔρευναν, ἔχει μεγάλην παιδαγωγικὴν σπουδαιότητα καὶ σημασίαν, ἐν συνδυασμῷ μάλιστα πρὸς τὸν τρόπον τοῦ διαλέγεσθαι τοῦ Σωκράτους καὶ πρὸς τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἡθικοποίησιν τῶν νέων. Ἡ τοιαύτη ἡθιοπλαστικὴ μορφὴ δίδει εἰς τοὺς Διαλόγους καὶ ἀπολογητικὴν χροιάν, διότι καταβάλλεται περοστάθεια νὰ καταστῇ φανερὸν ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν διέφθειρε τοὺς νέους, ὅπως κατηγορήθη καὶ κατεδικάσθη, ἀλλ' ὅτι τούναντίον, ὅπως ούδεις ἄλλος ἐφρόντιζε δάι τὴν ἡθικοποίησιν αὐτῶν.

Τὸ καθαρῶς Πλατωνικὸν εἰς τοὺς διαλόγους τῆς περιόδου ταύτης παρουσιάζεται, ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς πυρῆνας καὶ τὰ σπέρματα τῆς Πλατωνικῆς ἴδεοθεωρίας, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὰς ὑποδηλουμένας τάσεις τοῦ συγγραφέως, εἰς τὸ ὑφος, εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ παράστασιν, εἰς τὰς σκηνάς, εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῶν προσώπων τῶν διαλόγων κλπ., ὅπου ἐκδηλοῦνται τὸ ποιητικὸν τάλαντον τοῦ ποιητοῦ Πλάτωνος ὡς τι διάφορον, πρὸς τὸ φιλοσοφικὸν περιεχόμενον καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν καθαρῶς ἔρευναν. Εἰς τοὺς διαλόγους τῆς περιόδου ταύτης ἐνώνονται ὁ ποιητὴς καὶ ὁ φιλόσοφος, ἀλλὰ δὲν συγχωνεύονται ἀμέσως. "Οπως τὰ ὄντα τῶν διαφόρων ὀρμητικῶν ρευμάτων ὅταν χύνωνται εἰς τὴν αὐτὴν κοίτην, διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ἐπὶ τι διάστημα, οὗτω καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ποίησις διακρίνονται εἰς τοὺς Διαλόγους, ἐπ' ἄρκετόν. Μόνον κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον λαμβάνει χώραν ἡ συγχώνευσις καὶ ἀλληλαφορίωσις τῆς ποιητικῆς παραστάσεως καὶ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως.

α') Ἡ Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους.

Ἡ Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: 1) εἰς τὴν καθ' αὐτὸ ἀπολογίαν πρὸ τῆς ἀποφάνησεως τοῦ δικαστηρίου περὶ τῆς, ἐνοχῆς 2) εἰς τὴν δευτερολογίαν, μετὰ τὴν διά-

ψηφίσεως κήρυξιν τοῦ Σωκράτους ἐνόχου, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ δρισμοῦ τῆς ποινῆς κοι 3) εἰς τὸν πρὸς τοὺς δικαστὰς λόγον μετὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην.¹⁾ Ἡναγκασμένοι ἔνταῦθα νὰ δώσωμεν περίληψιν μόνον τοῦ περιεχομένου καὶ ἀπόδοσιν κυρίως τῶν φιλοσοφικῶν σκέψεων, περιοριζόμεθα εἰς τὰ ούσιωδέστατα καὶ ἀφίνομεν τὸν Σωκράτην νὰ ὅμιλῃ εἰς πρῶτον πρόσωπον, ἵνα ὅπου εἶναι δυνατὸν καὶ ἀναγκαῖον, περιλάβωμεν καὶ περικοπὰς κατὰ παράφρασιν.

Σελ. Και.μ. 17–18α. «Οἱ κατήγοροί μου, μὲ τόσον πειστικοὺς λόγους ἔχουν ὅμιλήσει περὶ ἐμοῦ πρὸς σᾶς, ²⁾ ώστε καὶ ἕγὼ ὁ ἴδιος κινδυνεύω νὰ λησμονήσω τὸν ἔαυτόν μου καὶ νὰ τοὺς πιστεύσω. Ἡμεγαλυτέρα ἀναίδειά των ἦτο τὸ νὰ σᾶς καταστήσουν προσεκτικούς, μήπως ἔξαπατηθῆτε ἀπὸ τὴν ρητορικήν μου δεινότητα, ἐνῷ ἡ ἀπολογία μου αὐτὴ θὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἴμαι ρήτωρ δεινός συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν μου. Ὁπωσπήποτε ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ ἐμὲ θὰ ἀκούσητε τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μὲ τὸν συνηθισμένον τρόπον ὅμιλίας μου καὶ ὅχι μὲ λόγους καλλιεπημένους. Εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν τῶν ἑβδομήκοντα ἔτῶν, ὅπου διὰ πρώτην φορὰν ἔρχομαι ἐνώπιον δηκαστηρίου καὶ δὲν γνωρίζω τοὺς διαφόρους τύπους, ἀπρεπὲς θὰ ἦτο νὰ προετοιμάζω τοὺς

1. Σημ. Ἡ Ἀπολογία εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ πρῶτον γράφεν καὶ δημοσιευθέν σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος. Δὲν ἀποτελεῖ ἀντίγραφον, ἢ ἀλλην πιστὴν ἀπόδοσιν τοῦ λόγου τοῦ Σωκράτους ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, παριστάνει ὁμος λίαν ἐπιτυχῶς τὴν προσωπικότητα καὶ τὰς ἀντίληψεις τούτου. Ὁ Σωκρατικὸς τρόπος ἐκδηλώνεται πρὸ πάντων εἰς τὰς συνινφασμένας διαλογικάς συζητήσεις καὶ εἰς τὴν ἀφέλειαν ἐκείνην, ἥ ὅποια ὑπερβάλλει κατὰ πολὺ τὴν ρητορικήν τέχνην καὶ πειστικότητα. Τὸ τρίτον μέρος αὐτῆς, ἔχει προστεθῆ ὀσφαλῶς παρὰ τοῦ Πλάτωνος, διότι, ἐκτὸς ἀλλῶν, ἀπίθανον είναι ὅτι οἱ δικασταὶ θὰ ἐπέτρεπον καὶ ἐκ τρίτου οὐλάβῃ τὸν λόγον δ. Σωκράτης διὰ νὰ ἐλέγξῃ τοὺς καταψηφίσαντας καὶ νὰ ὅμιλησῃ περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀδῃ κλπ. Τὸ τρίτον αὐτὸ μέρος παρουσιάζει ὅμοιότητα μεγάλην πρὸς τὸν «Πλαταμήδην» τοῦ Γοργίου. Ἡ Ἀπολογία λέγεται ὅτι ἔχρησίμευσεν καὶ εἰς τὸν ρήτορα Ἰσοκράτην ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ «περὶ ἀντιδόσεως» λόγου του. Ὁταν ἔγραψε τὴν Ἀπολογίαν δ. Πλάτων δὲν εἶχεν ὑπ’ ὅψιν τὴν παρὰ τοῦ ρήτορος Πολυκράτους γραφεῖσαν «κατηγορίαν Σωκράτους.»

2. Εἶχε προηγηθῆ ἡ ἀνάπτυξις τῆς κατηγορίας παρὰ τῶν κατηγόρων.

λόγους μου καθώς ἀνηλικούς παιδίον. Παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μὴ λαμβάνητε ὑπ' ὄψιν τὰς λέξεις, ἀλλὰ ἂν λέγω ὅρθα καὶ δίκαια. Διότι τοῦ μὲν δικαστοῦ ἀρετὴ εἶναι αὐτή, τοῦ δὲ ρήτορος ἀρετὴ εἶναι νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν.

ρ. 18—19. Ὁ Σωκράτης διακρίνει δύο εἰδῶν κατηγόρους του: Ἐκείνους, οἱ ὄποιοι προηγουμένως διὰ τῶν διαδόσεων ὅτι ἐρευνᾷ τὰ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ παρουσιάζει τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν, διέθεσαν τὸν πολὺν κόσμον καὶ τοὺς δικαστὰς αὐτοὺς ἔναντίον του, καὶ ἐκείνους, οἱ ὄποιοι τῷρα κατηγγειλαν αὐτὸν μαζῇ μὲ τὸν Ἀνυτον. Τοὺς πρώτους, πολλοὺς δύντας καὶ ἀνωνύμους ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς κατηγοροῦντας, θεωρεῖ σοβαρωτέρους καὶ αἰτίους τῆς ὑπαρχούσης προκαταλήψεως. Διὰ τοῦτο πρῶτον θεωρεῖ ἀναγκαῖον νὰ ἀναιρέσῃ τὴν τῶν πολλῶν κατηγορίαν, μᾶλλονότι γνωρίζει ὅτι τοῦτο εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ εἰς τόσον ὀλίγου χρονικὸν διάστημα μὲ τὴν ἀπολογίαν του.

Τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἐκ μέρους τῶν πολλῶν συνωψίζει ὡς ἔξτης: «Ὁ Σωκράτης παραβαίνει τοὺς νόμους καὶ ἐγκληματεῖ, διότι ἐρευνᾷ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ τὰ εἰς τὸν οὐρανόν, παριστάνει τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν καὶ ἀλλούς διδάσκει νὰ κάμνουν τὸ ἴδιον». Ἀναφέρει ὅτι τὰ ἴδια γνωστὰ παριστάνει καὶ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὴν κωμῳδίαν του, ἀρνεῖται ὅμως ὅτι ἔχει ιδέαν αὐτῶν τῶν πραγμάτων, μᾶλλονότι δὲν ὑποτιμᾷ τὴν τοιαύτην περὶ ἐπουρανίων καὶ ὑπογείων ἐπιστήμην. Μάρτυρας ἐπικαλεῖται ὅλους ἐκείνους, οἱ ὄποιοι πάρτηκολούθουν τὰς συνομιλίας του.

ρ. 20. Διὰ νὰ χωρίσῃ τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τοὺς σοφιστάς, λέγει ἐπίσης ὅτι δὲν διδάσκει ἀντὶ χρημάτων ὅπως ἔκαμνον ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνος, ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος, ὁ Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος καὶ Εὔηνος ὁ Πάριος, ὁ διδάσκαλος τῶν τέκνων Καλλίου τοῦ Ἰππονίκου, μᾶλλονότι τρέφει μεγάλην ὑπόληψιν κοι πρὸς τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ διδάσκειν. Τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας καὶ συκοφαντίας ἀποδίδει εἰς σοφίαν τινα, ἀλλὰ σοφίαν ἀνθρώπινην, κατωτέραν ἀπὸ τὴν σοφίαν τῶν εἰρημένων σοφιστῶν, ἥν χαρακτηρίζει ὡς ἀνωτέραν. Διὰ τὴν ίδικήν του σοφίαν, τὴν ἀνθρωπίνην, φέρει μάρτυρα τὸν Θεόν τὸν ἐν Δελφοῖς, καὶ ἀφηγεῖται πῶς ὁ φίλος του Χαιρέφῶν ἀλλοτε, ἔρωτήσας τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἀν ὑπῆρχεν ἀνθρωπος σοφώτερος ἀπὸ τὸν Σωκράτην, ἐλαβε τὴν ἀπάντησιν

ὅτι οὐδεὶς εἶναι σοφώτερος.¹⁾ Ἀμαῖμαθε τὸν χρησμὸν αὐτὸν δὲ Σωκράτης, ἐπειδὴ εἶχε συγαίσθησιν ὅτι δὲν ἦτο σοφός καὶ ἦτο βέβαιος ὃς ἄλλου ὅτι δὲ Θεός δὲν ψεύδεται, ἐφρόντισε νὰ μάθῃ τί ἡθελε νὰ εἴπῃ μὲ φύτὸν δὲ Θεός. Ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐβασανίσθη μὲ τὴν ἀπορίαν αὐτήν, ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ καὶ μετέβη εἰς ἔνα ἐπιφανῆ πολιτικόν. Ἀπὸ τὴν σχετικὴν συζήτησιν ὅμως ἀπεκαλύφθη ὅτι δὲ περὶ οὐ δὲ λόγος σοφός πολιτικός, μόλον δὲ ἀπὸ ὅλους ἐθεωρεῖτο σοφός καὶ αὐτὸς δὲ ἕδιος ἐνόμιζε τὸν ἑαυτὸν του τοιοῦτον, δὲν ἦτο πράγματι σοφός. Τοῦτο ἐφρόντισε νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς αὐτὸν δὲ Σωκράτης, προύκάλεσεν ὅμως τὴν δυσαρέσκειαν καὶ ἀντιπάθειαν καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων, δοσοὶ ἡσαν παρόντες.

«Ἀπὸ τὴν συνδιάλεξιν αὐτήν», λέγει δὲ Σωκράτης, «ἀπεκόμισα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι νοὶ μὲν οὔτε ἔγω, οὔτε αὐτὸς ἐγνωρίζομεν τίποτε τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, αὐτὸς ὅμως ἐπίστευεν ὅτι ἐγνωρίζειν ὅσα δὲν ἐγνωρίζειν, ἐνῷ ἔγω, ὅπως δὲν ἐγνωρίζει, οὔτω καὶ δὲν ἐνόμιζε ὅτι ἐγνωρίζει τίποτε. Μοὶ ἐφάνη λοιπὸν ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο ἡμην σοφώτερος ἀπὸ αὐτόν. Μετὰ ταῦτα, ἐν γνώσει ὅτι προύκαλουν τὴν ἀντιπάθειαν καὶ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι ἐπρεπε νὰ κάμω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐδοκίμασα καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς νομιζομένους σοφούς, ἀπὸ παντοῦ ὅμως ἀπεκόμιζα τὴν ἕδιαν ἐντύπωσιν».

ρ. 22. «Μετὰ τοὺς πολιτικούς ἐδοκίμασα τὸν ποιητάς, ἀνεκάλυψα ὅμως ὅτι καὶ αὐτοί, δχι μὲ τὴν δύναμιν σοφίας τίνος ἔγραφον τὰ ποιήματά των, ἀλλὰ μὲ ἕδιοφυῖσαν τίνα καὶ ἐνθουσιασμὸν (θείαν μανίαν) καθὼς κάμνουν καὶ οἱ θεομάντεις καὶ οἱ χρησμωδοί²⁾. Ἐλεγον δηλαδὴ πολλὰ καὶ καλά, τίποτε ὅμως ἀπὸ αὐτά δὲν ἐγνωρίζον κατὰ βάθος, καὶ συγχρόνως εἶχον τὴν ἕδεαν ὅτι ἡσαν σοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ δὲν ἡσαν. Εἰς τοὺς χειρῶν ακτας καὶ ἐπαγγελματικας, διπού κατέληξα μετὰ τοὺς ποιητάς, εὔρον μὲν ἀνθρώπους

1. Σημ. 'Ο χρησμὸς κατά τὸν Σχολιαστήν, ἔχει ὡς ἔξης ὀλόκληρος: «Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος Εὑρίπιδης, ἀνδρῶν δὲ πάντων Σωκράτης σοφώτερος». 'Ο Διογένης Λαέρτιος (II 5, 37) ἀναφέρει μόνον τὸν δεύτερον στίχον τοῦ χρησμοῦ. Οσα λέγει δὲ ζενοφῶν ('Απόλογο, 14) ὅτι δηλαδὴ δὲ πόλλων μηδένα τῶν ἀνθρώπων ἔκρινε «μήτε ἐλευθερώτερον, μήτε δικαιότερον, μήτε σωφρονέστερον» τοῦ Σωκράτους δὲν φαίνονται ἀληθῆ, διότι οἱ χρησμοὶ ἡσαν συνήθως λαεκωνικοὶ πάντοτε.

2. Σημ. "Ιδε καὶ διάλογον" Ιωνα (533 ε καὶ ἔξ.).

γνωρίζοντας πολλά πράγματα καὶ κατὰ τοῦτο σοφωτέρους ἀπὸ ἐμέ, ἀπεκάλυψα ὅμως δὲ καὶ αὐτοὶ εἶχον τὸ ἴδιον ἐλάττωμα, ὅπως καὶ οἱ ποιηταί: Ἐπειδὴ ἐγνώριζαν τὴν τέχνην τῶν ἐνόμιζαν δὲ ήσαν σοφώτατοι καὶ ως πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα. Ἔγὼ λοιπὸν διερωτώμενος, ἃν ἔπρεπε νὰ εἰμαι εὔχαριστημένος μὲ τὸ νὰ μη μετέχω μήτε τῆς σοφίας μήτε τῆς ἀμαθείας των, τὴν ἄν ἔπρεπε νὰ μετέχω καὶ τῶν δύο αὐτῶν, εύρον προτιμότερον νὰ μείνω ὅπως ἡμην, οὔτε σοφὸς κατὰ τὴν σοφίαν των, οὔτε ἀμαθὴς κατὰ τὴν ἀμάθειάν των».

p. 23. Ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἕρευναν, ὡς ἀνδρες Ἀθηναῖοι, προῆλθον ἔχθρότητες, καὶ συκοφαντίαι κατ' ἐμοῦ, μὲ τὸ νὰ διαδίδηται δὲ εἰμαι σοφός, ἐνῷ ἐγὼ ἀπλῶς ἔχω συνείδησιν τοῦ ὅπερι δὲν γνωρίζω, καὶ τῆς μικρᾶς ἀξίας, ἢν ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία. Ἐχει δίκαιοι λοιπὸν ὁ Θεός λέγων ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι σοφώτατος, ὁ ὅποιος καθὼς ἐγώ, ὁ Σωκράτης, γνωρίζει τί δὲν γνωρίζει καὶ ἔχει συνείδησιν τοῦ δὲν εἶναι ἀξιος νὰ θεωρῆται πράγματι σοφός. Αὗτὰ λοιπὸν ἐγὼ καὶ τώρα προσπαθῶ νὰ καταστήσω γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς συμπολίτας μου καὶ εἰς τοὺς ξένους, καὶ ἐνεκα τῆς ἀσχολίας μου αὐτῆς, οὔτε εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις ἔλαβον καιρὸν νὰ ἀσχοληθῶ, οὔτε διὰ τὰ τοῦ οἴκου μου νὰ φροντίσω, ζῶ δὲ πάντοτε εἰς μεγάλην πενίαν χάριν τῆς λατρείας καὶ τῆς ἔξυπηρετήσεως τοῦ θεοῦ. Οἱ πλουσιώτεροι ἀπὸ τοὺς νέους, ὅσοι ἔχουν καιρόν, πάρακολουθοῦν τὰς συνομιλίας μου εὔχαριστως καὶ ἐπειτα καὶ αὐτοὶ ἔξετάζουν ἄλλους ἀνθρώπους κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Οἱ παρὰ τούτων ὅμως ἔξεταζόμενοι ἀγανάκτοῦν καὶ δυσαρεστοῦνται ἐναντίον μου, καὶ διαδίδουν ὅτι ἐγὼ διαφθείρω τοὺς νέους. Ἄν κανεὶς τοὺς ἔρωτήσῃ: «τί κάμνει ὁ Σωκράτης καὶ διαφθείρει», ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τί νὰ εἴπουν, λέγουν ὅσα συνήθως κατὰ τῶν φιλοσόφων λέγονται, ὅτι δηλαδὴ «μελετῶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ὑπὸ γῆν», ὅτι «δὲν πιστεύω εἰς τοὺς Θεούς» καὶ ὅτι «προσπαθῶ νὰ παρουσιάζω τὸ ψεῦδος ως ἀλήθειαν!». Ἐντεῦθεν λοιπὸν προέρχεται καὶ ἡ κατογγελία καὶ τοῦ Μελήτου ἀντιπροσωπεύοντος τοὺς ποιητάς, καὶ τοῦ Ἀνύτου ἀντιπροσωπεύοντος τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοῦ Λύκωνος ἐνδιαφερομένου διὰ τοὺς ρήτορας.

p. 24. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, ἀπολογεῖται ὁ Σωκράτης δι' ὅσα τὸν κατηγοροῦν ὁ Μέλητος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Ἐπαναλαμβάνει τὴν καταγγελίαν: «Ο Σωκράτης ἀδικεῖ διαφθείρων τοὺς νέους καὶ μὴ πιστεύων εἰς τοὺς θεούς τῆς πόλεως, ἀλλ᾽ εἰς ἄλλα καὶ νὰ θα-

μόνια», καὶ ἔξετάζει καὶ ἀναιρεῖ ἕκαστον μέρος αὐτῆς ἴδιαιτέρως. Τὴν κατηγορίαν ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους ἀναιρεῖ διὰ διαλογικῆς συζητήσεως πρὸς τὸν Μέλητον καὶ διὰ τοῦ ἐπομένου συλλογισμοῦ: «Πότος κάμνει τοὺς νέους ἀγαθούς;» 'Ο Μέλητος ἀποκρίνεται κατ' ἀρχὰς ὅτι οἱ Νόμοι ἐπιτυγχάνουν τοῦτο, ἐπειδὴ ὅμως οἱ Νόμοι πρέπει νὰ ἐφαρμόζωνται παρ' ἀνθρώπων, ὑπάρχεινει τοὺς δικαστάς. "Ολοι οἱ δικασταὶ ἡ μερικοί; "Ολοι. 'Αλλὰ μήπως οἱ ἀκροαταὶ καὶ οἱ βουλευταὶ, καὶ οἱ ἐκκλησιασταὶ δὲν κάμνουν ἀγαθούς τοὺς νέους; Καὶ αὐτοί. «'Ωστε», λέγει ὁ Σωκράτης, «ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι κάμνουν τοὺς νέους καλούς καὶ ἀγαθούς καὶ ἐγὼ μόνον διαφθείρω αὐτούς. 'Αλλὰ τοὺς ἵππους καὶ τὰ ἄλλα ζῶα δλοι οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι κάμνουν καλούς καὶ ἀγαθούς καὶ μόνον εἰς ἡ δλίγοι, κακούς; "Οχι. 'Αλλ' ἀφοῦ συμβαίνει τοῦτο ὡς πρὸς τὰ ζῶα, τότε κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ συμβαίνῃ καὶ διὰ τοὺς νέους, διότι εὔτυχημα θὰ ἥτο εἰς μὲν νὰ είναι διαφθείρων αὐτούς, δλοι δὲ οἱ ἄλλοι νὰ κάμνουν αὐτούς καλούς καὶ ἀγαθούς».

'Ακολουθεῖ ἑτερος συλλογισμός: «Οἱ καλοὶ ώφελοῦν τοὺς πλησίους των, ἐνῷ οἱ κακοὶ βλάπτουν. 'Επειδὴ λοιπὸν οὐδεὶς θέλει νὰ βλάπτεται, διὰ τοῦτο δὲν είναι δυνατὸν νὰ φροντίζῃ νὰ κάμνῃ τοὺς πλησίους του κακούς καὶ νὰ διαφθείρῃ αὐτούς. "Αν τις πράττῃ τοιοῦτόν τι, κάμνει αὐτὸς ἀκουσίως κατ' ἀνάγκην, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ. "Αν λοιπὸν καὶ ὁ Σωκράτης διαφθείρῃ τοὺς νέους, πράττει τοῦτο ἀκουσίως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ. 'Ωστε ἀντὶ νὰ σύρηται εἰς τὸ δικαστήριον διὰ νὰ τιμωρηθῇ, θὰ ἐπρεπε μᾶλλον νὰ νουθετηθῇ καὶ διδαχθῇ. 'Αλλὰ διὰ τοιοῦτον τι δὲν ἐφρόντισεν ὁ Μέλητος, ὅπως δὲν ἐφρόντισε ποτὲ πραγματικῶς καὶ διὰ τοὺς νέους. "Ἐπειτα ἔρχεται ὁ Σωκράτης εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς κατηγορεῖται ὅτι «δὲν πιστεύει εἰς τοὺς Θεούς τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰς ἑτερα καὶνὰ δαιμόνια». Εἰς ἔρωτησίν του ἀν ὁ Μέλητος θεωρῇ αὐτὸν μὴ πιστεύοντα εἰς οὐδένα θεόν, οὔτε εἰς τὸν ἥλιον, οὔτε εἰς τὴν σελήνην, οὔτος ἀπαντᾷ ὅτι δὲν πιστεύει καθόλου εἰς θεούς, διότι τάχα τὸν μὲν ἥλιον θεωρεῖ λίθον, τὴν δὲ σελήνην γῆν. 'Ο Σωκράτης ὑπενθυμίζει εἰς αὐτὸν ὅτι τοιαῦται θεωρίαι είναι τοῦ 'Αναξαγόρου, ὡς γνωρίζουσι τοῦτο καὶ οἱ δικασταί, καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ἀναπτύσσῃ τοιαύτας θεωρίας ὡς ἴδικάς του χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ γελοιοποιηθῇ, διότι οἱ μαθηταὶ καὶ ἀκροαταὶ του ἥτο δυνατόν, ἀντὶ μιᾶς δραχμῆς τὸ πολὺ νὰ προμηθευθοῦν τὰ συγγράμματα τοῦ 'Αναξαγόρου ἀπὸ τὴν ὁρχήστραν. "Ἐπειτα παρουσιάζει τὴν

έπομένην ἀντίφασιν εἰς τὰ λεγόμενά του Μελήτου, ὅτι δηλαδὴ οὗτος, ἐνῷ Ισχυρίζεται ὅτι φῶ Σωκράτης δὲν πιστεύει καθόλου εἰς Θεούς, ἀναγνωρίζει ἐξ ἄλλου ὅτι πιστεύει εἰς ἔτερα καὶνὰ δαιμόνια.

‘Ο πιστεύων δῆμως εἰς δαιμόνια, εἴτε παλαιά, εἴτε καινά, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ πιστεύῃ εἰς δαιμονας, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύῃ κανεὶς εἰς ἔργα ἀνθρώπινα, ἴππικά, αὐλητικά κλπ. καὶ νὰ μὴ πιστεύῃ εἰς ἀνθρώπους, ἵππους, αὐλητάς. ’Αλλ’ ὁ πιστεύων εἰς δαιμόνια καὶ εἰς δαιμονας, δὲν εἶναι δυνατὸν, παρὰ νὰ πιστεύῃ καὶ εἰς Θεούς, διότι οἱ δαιμονες εἶναι τέκνα Θεῶν.

ρ. 28. Ταῦτα θεωρεῖ ἀρκετὰ ὁ Σωκράτης διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἀστήρικτον τῆς κατηγορίας ἐκ μέρους τοῦ Ἀνύτου καὶ τοῦ Μελήτου. Μόνον τὴν γεννηθεῖσαν ἀπέχθειαν καὶ τὴν προκατάληψιν θεωρεῖ ἰκανάς νὰ καταστρέψωσιν αὐτὸν. Προκειμένου δῆμως νὰ πράττῃ ἔργα δίκαια καὶ δχι ἀδικα, ἔργα καλοῦ ἀνθρώπου, δὲν ὑπολογίζει τὸν θάνατον, καθὼς δὲν ὑπελόγιζον τοῦτον καὶ οἱ ἡρωες τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ ὁ Ἀχιλλεύς, δοτις, καίτοι είδοποιηθεὶς ὅτι θὰ ἀπέθνησκεν ἀν ἐφόνειε τὸν Ἐκτορα, ἐπραξεν δῆμως τοῦτο ἀψηφήσας τὸν θάνατον. “Οπως εἰς τὴν Ποτίδαιαν καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν ἔμεινεν ὅπου ἔταξαν αὐτὸν οἱ ἄρχοντες καὶ ἐπολέμησε χωρὶς νὰ ὑπολογίζῃ τὸν θάνατον, οὔτω καὶ τώρα ὁ Σωκράτης θεωρεῖ καθῆκόν του νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ θεοῦ, νὰ ἐνδιαφέρηται διὰ τὴν σοφίαν καὶ νὰ ἔξετάζῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς ἄλλους, ἀψηφῶν τὸν θάνατον. ‘Ο φύβος τοῦ θανάτου ἀποτελεῖ σημεῖον τοῦ ὅτι νομίζει κανεὶς τὸν ἑαυτόν του σοφόν, χωρὶς νὰ εἶναι τοιοῦτος. Διότι οὐδεὶς γνωρίζει ἀν δ θάνατος εἶναι καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθόν, δλοι δὲ φοβοῦνται αὐτὸν ὡς τὸ μέγιστον κακόν. «Ἐγώ τούλαχιστον», λέγει ὁ Σωκράτης, «ὅπως δὲν γνωρίζω τὰ ἐν τῷ Ἀδη, οὔτω καὶ πιστεύω ὅτι δὲν τὰ γνωρίζω. Τὸ νὰ πράξω δῆμως τὸ ἀδικον, καὶ νὰ μὴ ὑπακούω εἰς ἀνώτερον, θεὸν καὶ ἀνθρώπον, γνωρίζω ὅτι εἶναι κακὸν καὶ αἰσχρόν. Πρὸ τῶν κακῶν λοιπόν, τὰ δποια γνωρίζω ὅτι εἶναι κακά, δὲν θὰ φοβηθῶ, οὔτε θὰ ἀποφύγω ἐκεῖνα τὰ δποια δὲν γνωρίζω ἀν εἶναι κακά ἢ καὶ μεγάλα ἀγαθά. ”Ωστε παντοῦ καὶ πάντοτε θὰ πράττω κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ διδάσκω καὶ θὰ ἔξετάζω, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι οὐδὲν μεγαλύτερον καλὸν γίνεται εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν τοιαύτην ιδικήν μου ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν Θεόν, τοῦ νὰ πείθω τοὺς ἀνθρώπους νὰ φροντίζουν περισσότερον διὸ

τὴν ψυχήν των παρὰ διά χρήματα, διὰ τὴν ἀρετὴν παρὰ διὰ τὰ ύλικὰ ἀγαθά·»

—«Ἄν μὲ θανατώσῃς, ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν ἔαυτόν σας θὰ βλάψητε, διότι δὲν θὰ ἔχητε ἄλλον, ὁ ὅποιος νὰ ἀγαπᾷ τὴν πόλιν πραχματικῶς καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὸ καλὸν τῶν πολιτῶν διδάσκων καὶ νευθετῶν· ἔκτος ἂν σᾶς στείλῃ ὁ θεὸς καὶ δεύτερον τοιοῦτον· Ὁτι ἔγώ εἰμαι τοιοῦτος, τὸ ἀποδεικνύει τὸ ἔργον μου, ἢ διδάσκαλία καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς ἀρετῆς ὅλως ἀνιδίοτελῶς».

ρ. 31. Τὸ ὅτι διδάσκει κατ'ιδίαν καὶ ὅχι δημοσίως ἀποδίδει ὁ Σωκράτης εἰς τὸ δαιμόνιόν του, εἰς τὴν ἐκ τῶν ἔνδον δηλαδὴ ἔκεινην φωνὴν ἡ ὅποια ἀποτρέπει αὐτόν. Ἀν ἐπεδίδετο εἰς τὰ πολιτικά καὶ τὰ δημόσια πράγματα ἀπὸ πολλοῦ δὲνθάνπερχε καὶ δὲν θὰ ὠφέλει, οὕτε τοὺς συμπολίτας του, οὕτε τὸν ἔαυτόν του. Τοῦτο, διότι δὲν είναι δυνατόν νὰ σωθῇ ὁ εἰλικρινῶς ἀντίτασσόμενος εἰς τὰς θελήσεις τοῦ δχλου καὶ προσπαθῶν νὰ ἐμποδίσῃ νὰ λάβουν χώραν πολλὰ ἀδίκα καὶ παράνομα. ρ. 32. Διὰ τοῦτο ἐπροτίμησε νὰ ίδιωτεύσῃ καὶ νὰ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου. Ἀναφέρει τὸ πῶς μόνος αὐτὸς ἦναντιώθη εἰς τὴν καταδίκην τῶν δέκα στρατηγῶν διὰ τὰ ἐν Ἀργινούσαις λαβόντα χώραν καὶ πῶς δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαταγὴν τῶν τυράννων νὰ συλλάβῃ ἀδίκως καὶ θανατώσῃ λέοντα τὸν Σαλαμίνιον.

ρ. 33. λέγει ὅτι διδάσκει ἐλευθέρως ἔρωτῶν καὶ ἀποκρινόμενος, καὶ οἱ παρακολουθοῦντες αὐτὸν νέοι εὔχαριστοῦνται ἀκούοντες, καὶ ἔξετάζοντες καὶ ἄλλους. Ἀν λοιπὸν ἐπρόκειτο περὶ διαφθορᾶς τούτων, αὐτοὶ οἱ συγγενεῖς των ἔπρεπε νὰ καταγγείλουν αὐτόν, ὑπῆρχον δὲ πολλοὶ παρόντες, ὅπως λ.χ. ὁ Κρίτων, ὁ Λυσανίας, 34 Ἀδήμαντος ὁ ἀδελφός τοῦ Πλάτωνος κλπ. τοὺς ὅποίους καὶ ὁ Μέλητος θὰ ἥδύνατο νὰ παρουσιάσῃ ὡς μάρτυρας. Οὕται δῶμας είναι ἔτοιμοι νὰ μαρτυρήσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. 35. Ἀκολούθως λέγει ὁ Σωκράτης ὅτι δὲν καταφεύγει εἰς τὰ μέσα διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἔλεος καὶ τὸν οἴκτον τοῦ δικαστηρίου, διότι δὲν νομίζει τοῦτο δρθόν καὶ δίκαιον, "Οχι διὰ παρακλήσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς διαφωτίσεως καὶ τῆς πειθοῦς πρέπει ὁ κατηγορούμενος νὰ ἀποφεύγῃ τὴν καταδίκην. Ὁ δικαστής δὲν είναι ἔκει διὰ νὰ ἀπονέμῃ χάριτας, ἀλλὰ διὰ νὰ κρίνῃ καὶ δικάζῃ συμφώνως πρὸς τοὺς Νόμους. Ἀν ἐνεργήσῃ διαφόρως ἐπιορκεῖ.

ρ. 36. Μετά τὴν ἀγόρευσιν αὐτὴν ἐγένετο ἡ ψήφισις, ἀποτέλεσμα τῆς ὅποιας ὑπερβένη ή καταψήφισις¹⁾ καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἔνοχῆς τοῦ Σωκράτους. Οὕτως λαμβάνει ἐκ δευτέρου τὸν λόγον, καὶ κατὰ τὸν Πλάτωνα λέγει τὰ ἔξῆς:

«Δέν ἀγανακτῶ διὰ τὴν καταψήφισιν καὶ διὰ τὴν ἀπόδοσιν ἐνοχῆς εἰς ἐμέ, Θαυμάζω μάλιστα πῶς ἡ πλειοψηφία τῶν καταψηφισάμτων δὲν ἦτο μεγαλυτέρα, διότι ἀν δὲν εἶχον οὗτοι τριάκοντα ψήφους περισσοτέρας θά ἐκηρυσσόμην ἀθῶος. Τώρα προτείνεται ἡ εἰς θάνατον καταδίκη μου. Ἐγὼ δμως τί νὰ ἀντιπροτείνω; Βεβαίως νά μοι ἀπονεμηθῇ ὁ, τι καὶ ἀξίζω. Τί δὲ θὰ ἥξιζε νά πάθῃ ἐκεῖνος ὁ ὅποιος πτωχὸς ὡν φροντίζει διὰ τὸ καλὸν τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν ἡθικοποίησιν τῶν πολιτῶν; Τί ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ σιτίζηται εἰς τὸ Πρυτανεῖον, διότι προσέφερε πολὺ μεγαλυτέρος ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιονίκας; Ζητῶ λοιπὸν καὶ ἐγὼ σίτισιν καὶ περίθαλψιν εἰς τὸ Πρυτανεῖον». ρ.37. «Ο Σωκράτης δὲν θεωρεῖ αύθιδειαν τὸ τοιοῦτον ἀλλὰ δικαιοσύνην, ἡ ὅποια καὶ πρὸς ἑαυτὸν πρέπει νὰ ἀποδίδηται. «Διά τί» λέγει, «νὰ ἀδικήσω τὸν ἑαυτόν μου;» Ἀπό φόβον μὴ πάθω ὁ, τι ὁ Μέλητος προτείνει; Ἄλλὰ τὸν θάνατον δὲν φοβοῦμαι, διὰ νὰ ἀναγκασθῶ νὰ ἐκλέξω δεσμά, ἡ στέρησιν ἐλευθερίας καὶ ἔξορίαν. Πρόστιμον, δὲν δύναμαι νὰ καταβάλω, διότι δὲν ἔχω χρήματα. ἔξορίαν, δὲν δύναμαι νὰ προτιμήσω. «Αν οἱ συμπολῖται μου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ με ἀνεχθοῦν, πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ξένους δὲν δύναμαι νὰ περιμένω καλυτέραν συμπεριφοράν. 38. Νὰ ἀλλάξω εἰς τὴν ξένην τρόπους καὶ συνηθείας; Τοῦτο είναι ἀδύνατον, καὶ ἀλλῶς τε θὰ ἐσήμαινε παράβασιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Ἐάν είχον χρήματα, εύχαριστως θὰ προύτιμων νὰ καταβάλω πρόστιμον, διότι τὸ τοιοῦτον δὲν θεωρῶ ζημίαν. Τώρα δὲν δύναμαι νὰ καταβάλω, παρὰ μίαν μνᾶν ἀργυρίου (ἐκατὸν δραχμάς). Ο Πλάτων δμως αὐτὸς ἔδω καὶ ὁ Κρίτων καὶ ὁ Κριτόβουλος καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος μὲ παρακινοῦν νὰ προτείνω τριάκοντα μνᾶς (3000 δραχμ.), καὶ δέχομαι νὰ καταβάλω τὸ ποσὸν τοῦτο ὑπὲρ ἐγγύησίν των».

I. Σημ. Κατὰ Διογ. τὸν Λαέρτιον II 42 ὁ γδοίκοντα ἦσαν οἱ ψηφίσαντες ὑπὲρ τοῦ Σωκράτους, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν δευτέραν ψηφοφορίαν προσετέθησαν εἰς τοὺς καταψηφίσαντας. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ πλειοψηφία τῶν ἀντιπάλων τοῦ Σωκράτους ἦτο ὑπερτέρα κατὰ τριάκοντα ψήφους. Ο ἀριθμὸς ὅλος τῶν δικαστῶν συνεποσοῦτο εἰς πεντακοσίους καὶ ἔνα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα.

Δέν υπάρχει άμφιβολία ότι μετά τοιούτους λόγους διάριθμός τῶν καταδικαστικῶν ψήφων ἔγένετο πολὺ μεγαλύτερος. Ο Σωκράτης κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ διὰ Πλάτων θέτει τώρα εἰς τὸ στόμα του τὰ ἐπόμενα:

«Ἐνεκα μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, κατὰ τὸ ὅποιον ἐπρόκειτο να ζῆσω θὰ κατηγορῆται ἐξ αἰτίας σας ἡ πόλις ότι ἔφοντευσεν ἐναὶ ἀνδρᾳ σοφόν, τὸν Σωκράτην. Διότι θὰ λέγουν ότι εἶμαι σοφός, ὅσοι θὰ θέλουν νὰ κατηγορήσουν, ἀν καὶ ἐγὼ δὲν εἴμαι τοιούτος. Δέ μοι ἔλειπον λόγοι διὰ νὰ ὑπερασπίσω τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἀναισχυντία καὶ αὐτοταπείνωσις διὰ θρήνων καὶ παρακλήσεων, δπως εἰσθε συνηθισμένοι νὰ ἀκούητε ἐδώ. Ἀλλὰ δὲν μεταμελοῦμαι, διότι ἀπελογήθην κατ' αὐτόν τὸν τρόπον. Προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ούτως ἀπολογηθείς, παρὰ νὰ ζῆσω λυτρώσος τὸν ἑαυτόν μου δι' ἀναξιοπρεπῶν μέσων.

39. Δέν είναι δυσκολώτερον νὰ ἀποφύγῃ τις τὸν θάνατον, ὡς ἀνδρες, ἀλλὰ τὴν κακίαν, διότι αὔτη είναι ταχυτέρα ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ τώρα ἐγὼ μὲν ὡς βραδυκίνητος καὶ γέρων συνελήφθην ἀπὸ τὸν βραδύτερον, οἱ κατήγοροί μου δύμως ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ θὰ είναι ἔνοχοι ἐνώπιον τῆς ἀληθείας διὰ τὴν κακίαν των καὶ τὴν ἀδικίαν. Ἀν δὲ πρόκηται νὰ προφητεύσω καὶ κάτι, δπως κάμνουν οἱ μελλοθάνατοι, σᾶς λέγω ότι εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν μου θὰ ἐλθῃ εἰς ὑμᾶς τιμωρία πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ αὐτήν, τὴν ὅποιαν ἐπεβάλλετε εἰς ἐμέ. Πολὺ περισσότεροι θὰ είναι οἱ ἐλέγχοντες ὑμᾶς, τοὺς ὅποιους ἐγὼ ἔως τώρα συνεκράτουν καὶ σεῖς δὲν ἐλαμβάνετε ὑπ' ὅψιν. Αύτοί, ὅσω νεώτεροι, τόσω βιαιότεροι καὶ ἐπιθετικώτεροι θὰ είναι καὶ σεῖς θὰ ἀγανακτήτε πολὺ περισσότερον. Ἐὰν νομίζητε ότι θανατώνοντες ἀνθρώπους θὰ ἐμποδίσητε νὰ σᾶς ἐλέγχουν ότι δὲν ζῆτε καλῶς, ἀπατᾶσθε. Μόνον διὰ τῆς φροντίδος τοῦ νὰ είσθε ὅσον τὸ δυνατόν καλύτεροι ἡμπτορείτε νὰ είσθε ἥσυχοι ότι οὐδεὶς θὰ σᾶς ἐλέγξῃ. Αὐτὰ προφητεύω πρὸς ὑμᾶς ὅσοι μὲ κατεψηφίσατε.

γ). 40. Πρὸς ἔκεινους δέ, οἱ ὅποιοι ἐψήφισαν ὑπὲρ ἐμοῦ, εὐχαρίστως θέλω νὰ ἀποτείνω τὸν λόγον, ὅσον μοὶ δίδεται καὶ ρός. Ὡς ἀνδρες δικασταὶ—διότι ὑμᾶς θεωρῶ πραγματικοὺς δικαστὰς—συνέβη εἰς ἐμὲ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστον. Τὸ δαιμόνιον, δηλαδὴ ἡ ἐκ τῶν ἔνδον φωνή, ἐνῶ προηγουμένως καὶ διὰ παραμικρὰ ἀκόμη ζητήματα ἥκούετο καὶ μὲ τημπόδιζεν, τώρα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δίκης, καὶ ὅταν ἔξεκίνησα νὰ ἐλθω ἐδώ

δέν με ἡμπόδισεν εἰς τίποτε. Τοῦτο σημαίνει ότι τὸ λαβὸν χώρων εἶναι μέγιστον ἀγαθὸν καὶ δὲν εἶναι ὁ θάνατος, ὅπως νομίζουμεν, κακόν. Τὸ τοιοῦτον δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ ἀπὸ τὰ ἔξης: Ἐν ἐκ τῶν δύο εἶναι ὁ θάνατος: ἢ ἐκμηδένισις τελεία, καθ' ἥν ὁ ἀποθανὼν δὲν αἰσθάνεται τίποτε, ἢ μεταβολὴ τις καὶ μετοικησίς τῆς ψυχῆς εἰς ἄλλον τόπον. Ἐάν εἶναι τελεία ἀναισθησία, ὑπονέεις ἀνείρων, τότε ὁ θάνατος εἶναι θαυμάσιον πρᾶγμα, διότι ποῖος δὲν θὰ προετίμα μίαν τοιαύτην νύκτα ἀνεύ ὑνείρων, ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας, ἀπὸ τὰς ὁποῖς καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς ἀκόμη, ὀλίγος ἔχει νὰ ἀπαριθμήσῃ τόσον εὐχαρίστους; Ἀν πάλιν ὁ θάνατος εἶναι ἀποδημία τῆς ψυχῆς εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν εἶναι ἀληθὲς διτὶ ὑπάρχουν δῆλοι οἱ ἀποθανόντες, τότε ποία εύτυχία εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπολλαγῇ κανεὶς ἀπὸ αὐτούς, οἱ διποῖοι θέλουν νὰ λέγωνται δικασταί, καὶ νὰ συναυτήσῃ ἐκεὶ τοὺς ἀληθινοὺς δικαστάς, οἵτινες καθὼς λέγεται δικάζουν ἐκεὶ, τὸν Μίγων καὶ τὸν Ραδάμανθυν, καὶ τὸν Αἰακὸν καὶ τὸν Τριπτόλεμον καὶ τοὺς ἄλλους ἡμιθέους τοὺς ζήσαντας δικαιώς; Ὁποία εύτυχία θὰ ἥτο νὰ συναναστρέφηται τις τὸν Ὁρφέα, καὶ τὸν Μουσοῖον, καὶ τὸν Ἡσίοδον, καὶ τὸν Ὁμηρον; Ἐάν δῆλα αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ, ἐγὼ θὰ ἥθελον ὅχι μίαν, ἀλλὰ πολλὰς φοράς νὰ ἀποθάνω. Διότι εἰς ἐμὲ τούλαχιστον θὰ ἥτο θαυμάσιον πρᾶγμα ἡ ἐκεὶ διαμονή, δταν, συναντῶν τὸν Παλαμῆδην καὶ Αἰαντα τὸν Τελαμώνιον καὶ οἰονδήποτε ἄλλον ἐκ τῶν παλαιῶν, ὅστις ἀπέθανεν ἀδίκως, θὰ συνέκρινον τὰ ἴδικά μου πρὸς τὰ ἴδικά των πάθη, καὶ ἐπὶ πλέον, ὅπερ σπουδαιότατον, θὰ διηρχόμην τὸν καιρὸν μου ἔξετάζων καὶ ἐρευνῶν τοὺς ἐκεὶ ὅπως ἔδω, διὰ νὰ ἔξακριβώσω ποῖος εἶναι σοφὸς καὶ ποῖος φαντάζεται μὲν διτὶ εἶναι, ἀλλὰ δὲν εἶναι. Πόσον εύτυχῆς θὰ ἦμην νὰ ἔξετάζω ἐκεὶ τὸν Ἀγαμέμνονα, ἢ τὸν Ὅδυσσεα, ἢ τὸν Σίσυφον, ἢ ἄλλους ἀναριθμήτους ἀνδρας καὶ γυναικες, ἀφοῦ μάλιστα ἐκεὶ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ θανατωθῇ κανεὶς, διότι δῆλοι εἶναι: ἀθάνατοι, ἀν δῆσα λέγονται εἶναι ἀληθῆ!

Ἄλλα καὶ σεῖς, ὡς ἀνδρες δικασταί, πρέπει νὰ στηρίζητε καλάς ἔλπίδας εἰς τὸν θάνατον, καὶ νὰ ἔχητε ὑπ' ὅψιν σας τοῦτο, διτὶ εἰς τὸν καλὸν ἀνθρωπον, οὔτε ἐνόσῳ ζῆ, οὔτε δταν ἀποθάνη εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ κακόν τι. Ἀπὸ τοὺς θεοὺς δὲν ἀφίνεται δῆν προστασίας ὁ τοιοῦτος. Καὶ τὰ κατ' ἐμὲ δὲν συνέβησαν δῆλως τυχαίως, ἀλλὰ γνωρίζω πλέον διτὶ δι! ἐμὲ καλύτερον ἥτο νὰ ἀποθάνω καὶ νὰ ἀπολλαγῶ ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ τὴν τύρην. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ δαιμόνιον δὲν με ἡμπόδισε, καὶ ἐγὼ τού-

λάχιστον δὲν τρέφω ἀγανάκτησιν πρὸς τοὺς κατηγόρους καὶ πρὸς ὅσους μὲ κατεψήφισαν. Βεβαίως δὲν με κατεψήφισαν καὶ κατηγόρησαν διὰ τοιαῦτον τίνα σκοπόν, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόθεσιν νά με βλάψουν. Διὰ τοῦτο εἰναι ἀξιόμεμπτοι. Ἐν τούτοις ἀπευθύνω πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐπομένην παράκλησιν: Τιμωρήσατε, ὁ σύνδρες, τοὺς υἱούς μου ὃταν μεγαλώσουν καμνούτες τὸ Ἰδιον, ὅπερ καὶ ἐγὼ ἔκαμνον πρὸς ὑμᾶς. "Οταν νομίζητε ὅτι φροντίζουν περισσότερον διὰ χρήματα ἢ δι' ἄλλο τι, πάρα διὰ τὴν ἀρετήν, ἢ ὃταν φαίνωνται ὅτι νομίζουν πῶς κάτιν εἶναι ἐνῷ δὲν εἶναι, ἐπιπλήττετε αὐτούς, ὅπως ἐγὼ ἐπέπληττον ὑμᾶς, διότι δὲν φροντίζουν δι' ἐκεῖνα τὰ ὅποια πρέπει, καὶ φαντάζονται ὅτι κάτιν εἶναι ἐνῷ δὲν εἶναι τίποτε." Εάν πράττητε ὅλα αὐτά θὰ κάμητε δίκαιον πρᾶγμα καὶ πρὸς ἐμὲ καὶ πρὸς τοὺς υἱούς μου.

'Αλλὰ καιρὸς εἰνοι πλέον νὰ ἀπέλθωμεν ἐγὼ μὲν διὰ νὰ ἀποθάνω, σεῖς δὲ διὰ νὰ ζήσητε. Ποῖος δικαῖος ἐξ ἡμῶν πηγαίνει πρὸς τὸ καλύτερον, ἀγνωστον εἰς ὅλους ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ.'

β') Ὁ Κρίτων.

'Ο διάλογος «Κρίτων» ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ Σωκράτους, ὁ ὅποιος μετὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην δὲν ἔπιε τὸ κώνειον ἀμέσως, ὅπως συνηθίζετο, ἀλλὰ παρέμεινεν ἐν τῇ φυλακῇ ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας μέχρι τῆς ἐκ Δήλου ἐπιστροφῆς τῆς Ἱερᾶς νηός, ἥτις ἦτοι ἐτοίμη πρὸς ἀπόπλουν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγένετο ἡ δίκη κοινῇ καταδίκη. Δὲν ἐπετρέπετο υὰ λάβῃ χώραν θανάτωσις μέχρις δτου ἡ Ἱερὰ ναῦς ἐπέστρεφεν. Εἶναι καὶ ὁ διάλογος αὐτὸς ἀπολογία κατὰ τῆς κατηγορίας ὅτι τάχα ὁ Σωκράτης δὲν ἐσέβετο τοὺς νόμους τῆς πόλεως, καὶ ἀπόδειξις τῆς μεγάλης φιλοπατρίας καὶ τῆς ἀνωτέρας τούτου ἡθικῆς.

Πρὸς τὴν «Ἀπολογίαν» συνδέεται ὁ Κρίτων, ὅχι μόνον διότι ρητῶς ἐν τούτῳ (45 b 7) ἀναφέρεται ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ περιεχομένου. Εἰς τὸν γνώστην ἐκάστου πράγματος καὶ «ἐπαίσια» ἀποδίδεται καὶ ἐνταῦθα μεγάλη σπουδαιότης καὶ σημασία. Πρέπει νὰ ὑπακούῃ τις ὅχι εἰς τοὺς πολλοὺς ἀλλ' εἰς τὸν ἐναὶ καὶ «φρόνιμον» (47a). Ὡς παράδειγμα ἀναφέρεται ὁ γυμναζόμενος, ὁ ὅποιος δὲν λαμβάνει ὑπ' ὅψιν τὸν ἐπαινον ἢ τὴν μομφὴν καὶ τὴν ἀντίληψιν τοὺς τυχόντος, ἀλλὰ τοῦ Ιατροῦ καὶ τοῦ γυμναστοῦ (47 b. Πρβλ. καὶ Λάχητ. 184 d-e). Τὸ ἡθικὸν ἀξιώματα ὅτι τὸ ἀδικεῖν κατ' οὐδένα τρόπου εἶναι ἀ-